

ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА В УКРАЇНІ

ДО РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ОСНОВИ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ НИНІШНІХ ІСТОРИЧНИХ РЕАЛІЙ

Іващенко В.П.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація. У статті наголошується, що тільки той фахівець з фізичного виховання здатний не тільки вирішувати завдання фізичного вдосконалення людини, але й разом з цим формувати громадянина-патріота, який добре розуміє що таке духовність, як вона пов'язана з ідеологією, розуміє значення і глибинний зміст рідної мови і сам є людиною глибоких патріотичних почуттів.

Ключові слова: духовність, релігія, ідеологія, рідна мова.

Система фізичного виховання, що функціонує в нашій країні, дісталась у спадок від соціального устрою, який панував у колишньому Радянському Союзі. Вона була досить ефективною, а тому без серйозних структурних змін продовжує своє існування в нашій державі. З цим можна погодитись, якщо допустити внесення певних корективів з урахуванням існуючих реалій і перспектив розвитку України як незалежної держави.

Переосмислення потребує перш за все ідеологічна основа системи. Вона повинна містити в собі обґрунтування основних, кардинальних ідей і понять, що служать дороговказами для реалізації навчально-виховних впливів у такому ключі, щоб це сприяло формуванню громадян-патріотів у найкращому розумінні цього слова, а точніше — формуванню національно, а не інтернаціонально свідомих громадян.

На сьогодні все більше і більше людей неупередженого мислення схилиються до думки, що головна причина нинішніх негараздів у країні коріниться в нашому роз'єднанні. І дійсно, ми як народ не є монолітом, а скоріше сукупністю людей, в якій кожний живе сам по собі, мало турбуючись про долю інших співвітчизників і про долю країни в цілому. Дехто каже, що така вже наша природа, що згідно з цією природою ми є народом недержавним. Як свідчить історична наука, це неправда, не завжди так було.

Тоді в чому ж причина? Відповідь проста: причина в тому, що в нашому народі були підрізани або дуже ослаблені ті універсальні чинники, які об'єднують, згуртовують будь-який народ. Що ж це за чинники? Утримаюся від негайної відповіді, а почну трохи здалеку. В усі часи будь-який вторж-

ник, нападаючи на будь-який народ з метою поневолення, прекрасно розумів, що перемогти значно легше, ніж підкорити, бо переможені, поки вони зберігають єдність, рано чи пізно повстануть і скинуть ненависне ярмо. А тому він старався за всяку ціну роз'єднати поневолених. Є різні засоби для досягнення цієї мети, та найсильнішими і, одночасно, універсальними є три: знищення духовності поневоленого народу, знищення його мови і знищення його ідеології.

Отже, що таке духовність? Можна дати визначення і цим обмежитись, але краще показати як воно народжується. А тому коротко окреслю суть проблеми, і вже тоді зроблю підсумок у формі визначення.

Знаємо, що новонароджена дитина може вирости і повноцінно розвиватися лише в соціумі, тобто в людській спільноті. Знаємо також, що розвиток людини, як і будь-якої живої істоти, визначається не тільки генетичною програмою, програмою відтворення, а й програмою самозбереження. Завдяки останній людина прагне за всяку ціну вижити, зберегти в цілісності своє «єго», своє «Я» і, не виключено, що й за рахунок знищення собі подібних.

Отже, маємо класичну дихотомію, два полюси протиріччя. На одному з них індивідуум, що прагне взяти собі якомога більше, зберегти за собою незалежність аж до свавілля включно, але без соціуму вижити не може, а на другому — спільнота, що зобов'язана своїм існуванням певній сумі індивідуумів, але для збереження себе як цілісності повинна певною мірою обмежити незалежність окремих «єго». Істина ж, як відомо, на полюсах не буває, а знаходиться десь між ними. Таким чином, щоб успішно не тільки виживати, а й рухатися шляхом

прогресу, спільнота і окремі індивідууми повинні прийти до якогось компромісного рішення.

У реальному житті це компромісне рішення реалізується у вигляді етичних норм, правил, напрацьованих протягом історії наймудрішими громадянами, які оптимально обмежують права індивідуальних «єго». А тому в будь-якому суспільстві можна простежити сходження окремих індивідуальних «Я» як етичних істот. Американський вчений Е. Роджерс [5], наприклад, вважає, що можуть бути такі сходинки цього зростання. Перша, — «Я — важлива особа, мабуть найбільш важлива, і весь світ обертається навколо Мене». У процесі подальшого розвитку поле зору стає більш широким. Проходячи, ймовірно, такі стадії-сходинки: «Я»; «Я і мама»; «Я і моя сім'я»; «Я і інші»; «Я і мій народ» і, нарешті, для не багатьох, «Я і Всесвіт». Більшість людей не проходить через все це. Багатьом не вдається просунути далі перших двох-трьох сходинок, і хоч вони можуть досягти великого благополуччя, навряд чи їхні інтелектуальні можливості і їх внутрішній світ викличуть наше захоплення. Деякі диктатори світового рівня залишились на стадії «Я», а інші навіть дійшли до стадії «Я і мама», але не далі. Інша крайність — ті рідкі особистості, які думали і відчували у відповідності із стадією «Я і Всесвіт», це були великі філософи і пророки.

Виникає питання: які підходи використовувалися мудрецами у напрацьованні і відборі найбільш корисних для соціуму етичних норм і вимог? Це було, звичайно, осмислення життєвої практики, відслідковування всього корисного з етичної точки зору. Та цього не досить. Корисне сьогодні може стати шкідливим завтра. Повинна була робитися більш глибока оцінка на основі систематичного і всебічного обдумування. Подібне обдумування неможливе без пошуку відповіді на антропологічні питання, такі, наприклад: що таке людина, яке її походження, який смисл її існування та розвитку? Пошуки відповіді на ці питання, в свою чергу, обов'язково приводять до пошуку відповіді на глобальні, космогонічні, світоглядні питання: що таке світ, виник він чи існував вічно, яка причина його розвитку (творення), куди спрямовується його розвиток і чи існує кінцева мета його?

Від відповіді на ці питання та подібні до них залежить формування основних етичних ідей та їх матеріалізація у вигляді певного набору етичних норм і правил.

Тепер, використовуючи тільки-що наведені міркування, можна дати визначення духовності. *Духовність людини — це сукупність космогонічних, антропологічних та етичних ідей, в істинності яких людина переконана, а також її життєдіяльність у відповідності з етичними правилами і нормами.*

З таким визначенням духовності не всі можуть погодитися. Є люди, які стверджують, що духов-

ність походить від слова «дух». Але як потрактувати цю похідну, що складає її зміст, цього вони не знають. Та й не можуть знати, бо це суто гіпотетичне уявлення про те, що існує багато досконаліша ніж інтелект (за нинішніми уявленнями — гранична) сфера розуму. Людство повинно пройти ще довгий еволюційний шлях розвитку поки досягне її, але вже сьогодні вона дає знати про себе у вигляді так званих прозрінь (інсайтів), коли істина досягається зразу, у всій її повноті, без попереднього подрібнення явища на окремі складові, як це характерно для роботи інтелекту. Цю найвищу сферу розуму називають по-різному. У концепції індійського філософа Адробіндо Гхоша [7] це суперрозум, а в роботах християнських богословів це дух.

Як працює дух, ми не знаємо. Більше того, Адробіндо Гхош стверджував, що навіть коли окремі дуже обдаровані представники нинішнього людства, використовуючи методику йоги, і можуть прилучитися до сфери суперрозуму, то розповісти про це, користуючись інтелектуальними засобами спілкування, вони не зможуть, бо це неможливо в принципі. Якщо це дійсно так, то як тоді інтелектуальна істота може говорити про свою духовність з точки зору пізнання світу не інтелектом, а духом. Це не що інше як декларація, видання бажаного за дійсне.

Таким чином, коли мова заходить про духовність, то цим самим підкреслюють, що маються на увазі ідеї, розуміння і сприйняття яких залежить не тільки від інтелекту, а суди якоюсь мірою долучаються і вищі прояви розуму.

Духовність, як сукупність основних космогонічних, антропологічних і етичних ідей, найбільш повно втілюється в тій релігії, яку сповідує народ. До такого висновку може бути дуже насторожене ставлення. У людей, вихованих на світогляді ортодоксального матеріалізму, слова «віра», «Бог» викликають реакцію, подібну до тієї, що спостерігається у бика, коли перед ним помахати червоним простиратлом. Вони заявляють: «Ми невіруючі, ми атеїсти!» Та при більш уважному підході можна стверджувати, що подібний вислів може належати або ж людям, що хочуть похизуватися своєю освіченістю, або ж людям наївним, бо і теїсти і атеїсти є одного поля ягодами, вони однаково віруючі, тільки одні вірять у теїзм, а другі — в атеїзм. Таке твердження хоч і правильне, але не для всіх очевидне. А тому спробую доступно розшифрувати його.

Спостережливі люди вже давно помітили, що їхні сучасники є такими ж забобонними, як і їх попередники, що жили тисячі років тому. Сучасна людина схильна також легко вірити в чуда як і її древні-древні предки, тільки про чуда сьогодні треба розповідати під науковим соусом. Очевидно багато тверезо мислячих людей задавали собі питання: а чи не пов'язане це з природою людського розуму? Великий

німецький мислитель І. Кант переконливо показав, що так воно і є. Кардинальний висновок його роботи «Критика чистого розуму» [2] зводиться до того, що неможливо довести існування Бога, як неможливо довести і протилежного твердження, що Бога немає. І пояснюється це природою нашого розуму. А точніше, — особливостями роботи інтелекту. Але читати Канта нелегко, навіть маючи спеціальну підготовку, та до розуміння суті зробленого ним кардинального висновку можна прийти і простіше, більш популярно.

Різниця між роботою інтелекту і роботою комп'ютера полягає в тому, що інтелект здатний творити нову інформацію, а комп'ютер не виходить за рамки тієї інформації, що в нього закладена. Є два шляхи отримання інтелектом нової інформації (нових ідей, поглядів, висновків) це доведення і переконання. Доведення, як спосіб впорядкування логічних операцій, використовується в математиці. Наприклад, треба довести твердження, що квадрат гіпотенузи дорівнює сумі квадратів катетів. Задається предмет, над яким будуть здійснюватися логічні операції (прямокутний трикутник), вибудовується ланцюг міркувань, який завершується строго однозначним висновком — квадрат гіпотенузи дорівнює сумі квадратів катетів. Тут треба відмітити один дуже суттєвий момент — предмет доведення визначається *однозначно і кінцевим набором характеристик*, тобто, ми маємо розміщену на площині замкнену фігуру, утворену фрагментом ламаної лінії, що складається із трьох відрізків. Ця фігура називається трикутником, а кожний із трьох відрізків — його сторонами, між двома із яких кут складає 90° .

Якщо предмет, над яким здійснюються логічні операції, визначається неоднозначно і не кінцевим набором характеристик, то доведення неможливе, бо отримане в кінці твердження буде мати не абсолютний, а відносний, релятивний характер. Коли ми здійснюємо логічні операції над предметом, який може трактуватися неоднозначно, і характеризуватись різним набором параметрів, то спосіб, у рамках якого це відбувається називають переконанням. Способом переконання отримуються ідеї у всіх сферах пізнання, за виключенням математики. Щоб отримана таким способом ідея була ближче до істини, треба щоб була можливість вибору між декількома точками зору. Вибирається та точка зору, яка найлегша для захисту, найважча для розгромлення і етично більш виправдана. Але в цьому випадку не може бути повної впевненості в тому, що сформульована в рамках переконання ідея істинна. Та ми все ж таки зупиняємося на ній, вона викристалізовується і фіксується в нашій свідомості. *І цей процес визначається вірою, тобто далі ми просто віримо*. І що цікаво. Віра не є якимось відходом інтелектуального виробництва. Навпаки, вона є стержнем роботи інтелекту, без віри ми не могли б мислити, бо тоді б результати

логічних операцій були виключно мінливими, релятивними, все б розпливалося і розсипалося і ми б не могли знайти точку опори, відштовхуючись від якої можна було б вибудовувати міркування.

Таким чином, у всіх наших поняттях, якими ми користуємося, в тій чи іншій мірі закорінена віра. І чим загальніші поняття, ідеї, якими ми оперуємо, тим більше вони основані на вірі. А якщо брати ідеї теїзму чи атеїзму, то обидві вони майже на всі сто відсотків основані на вірі і, отже, і визнавці Бога, і ті, що його не визнають, однаково віруючі.

Із наведених міркувань про духовність стає цілком зрозумілим, чому наймудріші представники народу завжди надавали такого великого значення залученню своїх громадян до рідної духовності. У цьому вони вбачали найважливіший засіб згуртування, збереження і прогресу спільноти. Саме цьому вважається, що людина народжується двічі: раз тілесно і другий раз духовно. Ми, українці, як етнос, втратили свою релігію, а значить і свою духовність тисячу років тому.

На сьогодні в середовищі нашої інтелігенції починає проникати думка, що саме втрата рідної духовності стала головною причиною нашого занепаду. Ось що пише, наприклад, дослідник-етнограф Г. Лозко: «Християнство не принесло ні реального облагородження звичаїв, ні підвищення моральності й духовних якостей людей. Розходження між Заповідями божими і реальним життям людей призводило до втрати духовних орієнтирів, які стали причиною великих військових і соціальних потрясінь, втрати державності і чужоземного рабства. Не кожний українець нині готовий визнати цю причину нашого занепаду» [3]. Ще сильніше в цьому контексті висловився Л.Т. Силенко: «Народ, який (з тих чи інших причин) не знає своєї рідної віри, нещасний. Він загубив свою метрику. Він не знає сам себе. Він не знає першоджерел своєї духовної культури. Хто не знає сам себе, той не має віри в себе. Хто не має віри в себе, той не має енергії відстояти себе» [6].

Окрім духовності, як своєрідного регулятора життя спільноти, в нашому суспільстві є ще й ідеологія, яка теж виступає як своєрідний регулятор. Різниця між ними в тому, що духовність проектується на етнос в цілому, а ідеологія — на конкретно-історичний проміжок часу його існування. В ідеології філософські, правові, економічні і інші ідеї і поняття обігруються так, щоб підпорядкувати їх збереженню існуючого політичного ладу. Якщо суспільство розвивається природно, самобутньо, не взоруючись на чужих пророків і авторитетів, то духовність і ідеологія виявляються в ньому тісно пов'язаними між собою і в такому разі остання добре слугує об'єднанню суспільства. Зрозуміло, що на даний час в нашій державі такої ідеології ще немає. Хочеться вірити, що настануть часи, коли в нашій країні буде своя, націо-

нальна за змістом ідеологія, яка буде тісно пов'язана зі своєю, а не запозиченою духовністю.

Тепер трохи зупинимось на рідній мові як універсальному чинникові згуртування народу. Є твердження, що мова — це душа народу. Дійсно, якщо ми спробуємо перекласти поезію Т.Г. Шевченка, скажімо, на російську мову, зберігши не тільки зміст, а й весь підтекст, то нам це не вдасться. І навпаки, ми не зможемо зробити цього ж самого з поезіями О.С. Пушкіна, переклавши їх на українську мову. У кожній мові є щось таке, не вловиме, що нікому перекладу не піддається.

Відомо, що грудних дітей, які тривалий час росли і розвивалися серед тварин, неможливо повернути до людського стану. Вчені твердять у зв'язку з цим, що для включення розвитку дитини за людським сценарієм необхідно щоб вона знаходилась в людському оточенні. Але ж людське оточення багатофакторне і тому виникає питання: що саме із нього запускає розвиток дитини за людською програмою? Вартий уваги такий історичний досвід. Хан Акбар (походив він з династії великих моголів), як вторжник, ханствував у Індії в 1556—1605 роках. Йому брагмани казали, що людина родиться розумною. Він відповідав: коли хочеш бути розумним, пануй, поневолений народ глупий, не має можливості свій розум розвивати. Хан Акбар узяв від матерів новонароджених дітей (китайських, індуських, бірманських, тибетських та інших) і тримав їх під опікою глухонімих няньок. І ключ від цього «дитячого садка» був у нього: діти не мали права чути людської мови. Коли пройшло десять років, Акбар відчинив двері, щоб оглянути дітей і почути їхню мову. І він, і мудреці, які прийшли з ним, здивувались: у поведженні дітей не було нічого людського. Вони лазили, нагадуючи звірів. Вони не мали мови. Вони нявкали, ричали, шкірилися, дряпалися, клацали зубами. Акбар дав наказ випустити дітей із «дитячого садка» і почати робити їх людьми. Усі старання були даремними, дітей, які виростили в нелюдських умовах, не вдалося зробити людьми.

Даний досвід був задуманий з метою переконати брагманів, що неволя робить людей глупими, та він дозволяє зробити більш глибокий, фундаментальний висновок: *фактором, що включає розвиток дитини за людським сценарієм, є слово, тобто слово творить людину, а українську людину творить українське слово.*

Цей висновок прекрасно узгоджується із сучасними науковими даними. Видатний мовознавець Олександр Потебня стверджував, що мислення дитини повинне формуватися на ґрунті рідної мови, і поки воно не дозріло, поки остаточно не сформувався мовно-розумовий апарат, двомовність є шкідливою. Давно помічено, що маленькі діти, коли вони вчаться розмовляти, самі створюють слова та їх форми іноді підсвідомо за принципами давньоруської

мови. Це ще один доказ того, що мова передається генетично, з роду в рід, від дідів і прадідів онукам. Павло Мовчан [4] пише у своїй статті: «Мова — це п'ята ефірна стихія, яка облягає національний простір, і зменшення її сфери призводить до утворення своєрідних озонних отворів, через які вривається чорна енергія, що деморалізує народ... Мова — це певним чином і антропологія. Зміна мови не може не позначитись на зміні антропологічного типу. Зменшується об'єм пам'яті, відповідно зазнають змін і півкулі мозку. Якщо замість 40 найменувань криги у балкарців чи 30 назв снігу у ненців вживається лише одна — просто «сніг», і просто «крига», то, зрозуміла річ, це не може не позначитись на всіх параметрах того чи іншого генотипу».

Теза про існування двох «рідних мов», що насаджувалася всім поневоленим народам, за своєю сутністю є антилюдською і протиприродною. Двох рідних мов не існує як не існує двох рідних матерів. Отож, «не цурайся Роду свого, його Звичаю та Мови, бо рідна Мова і Звичай зберігає енергію нації» [1].

Таким чином, якщо українець іде вулицею Києва і не говорить українською, то він цим демонструє перед світом, що є рабом у рідній столиці. Якщо українець не говорить українською мовою, значить він не думає по-українському. А коли він не думає по-українському, то може вважати себе католиком, православним, баптистом, буддистом, але він не може себе вважати повноцінною людиною, як англієць, німець, француз чи росіянин. Він не повноцінна людина тому, що не вміє думати по-рідному. Думаючи по-чужому, він є чужий сам для себе, тобто він є людиною без національної моралі. А людина без національної моралі в усі часи і у всіх народів визначалася як раб.

І завершуючи роздуми про ідеологічну систему фізичного виховання, слід зазначити, що тільки той фахівець з фізичного виховання здатний не тільки вирішувати завдання фізичного вдосконалення людини, але й разом з цим формувати громадянина-патріота, який добре розуміє що таке духовність, як вона пов'язана з ідеологією, розуміє значення і глибинний зміст рідної мови і сам є людиною глибоких патріотичних почуттів.

Список літератури

1. Волховник. — К., 1994. — С. 13.
2. Кант. Критика чистого розуму. — М.: Мысль, 1994.
3. Лозко Галина. Українське народознавство. — К.: Зодіак-ЕКО, 1995. — С. 214.
4. Мовчан П. Мова — явище космічне. Літ. Україна. — 1989. — № 43, 48.
5. Роджерс Э. Физика для любознательных. Т. 2. — М.: Мир, 1972. — С. 86.
6. Шри Адробиндо Гхош. Синтез йоги (перевод с английского). — Санкт-Петербург: Алетея, 1992.

Надійшла до редакції 16.12.2007

Иващенко В.П. До понимания содержания идеологической основы системы физического воспитания в условиях нынешних исторических реалий

В статье отмечается, что только тот специалист физического воспитания способный не только решать задание физического совершенствования человека, но и вместе с этим формировать гражданина-патриота, который хорошо понимает что такое духовность, как она связана с идеологией, понимает значение и глубинное содержание родного языка и сам является человеком глубоких патриотических чувств.

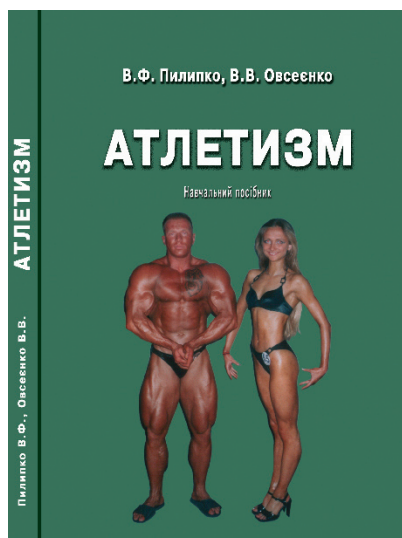
Ключевые слова: духовность, религия, идеология, родной язык.

Ivashchenko V.P. To the understanding of the contents of ideological basis of physical training system in current historical environment

The article argues that it is only that physical training expert who understands well the concept of spirituality and its interrelation with ideology, understands the meaning and in-depth contents of one's native tongue being at the same time a deeply patriotic personality, is able to not only solve the task of physical development of a person, but also to raise a patriotic citizen.

Key words: spirituality, religion, ideology, native tongue.

Нова книжка

П32 Пилипко В.Ф., Овсєєнко В.В.
Атлетизм: Навчальний посібник. — Харків: «ОБС», 2007. — 136 с.
ISBN 966-7858-48-0.

Навчальний посібник написаний відповідно до навчальної програми загального курсу «Атлетизм» для студентів інститутів фізичної культури та факультетів фізичного виховання педагогічних університетів.

Книга рекомендована студентам, магістрам та викладачам фізкультурних навчальних закладів.

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих
навчальних закладів фізичного виховання і спорту
(лист № 14/18.2-1664 від 12.07.2005 р.)*